

آواره‌سازی

آوارگی به معنای بی‌خانمانی، سرگردانی و دور ماندن از خانه و سرزمین خویش می‌باشد. این موضوع در **قرآن** با تعبیرگوناگون آمده و از واژگان متفاوتی قابل استنتاج است.

فهرست مندرجات

- ۱ - اهداف
 - ۱.۱ - قدرت‌طلبی
 - ۱.۲ - تصاحب امتیازهای دیگران
 - ۲ - کیفر
 - ۳ - در نظام تشریح
 - ۴ - پانویس
 - ۵ - منبع
- ### اهداف

ستم‌گران در آواره‌ساختن دیگران انگیزه‌های متفاوتی دارند.

← قدرت‌طلبی

از آن‌جاکه دعوت پیامبران به یکتاپرستی و ارزش‌های اخلاقی با قدرت‌طلبی و دیگر خواسته‌های نفسانی کافران و ستم‌کاران سازگاری نداشت، با هر وسیله‌ای به مقابله با پیامبران برمی‌خاستند.

[۱] تفسیر راهنما، ج ۹، ص ۵۲.
بیرون راندن آنان از سرزمینشان که از راه‌های متداول بوده، افزون بر محرومیت از مزایای زندگی در وطن، آنان را از حمایت‌های سیاسی و اجتماعی نظام‌های قبیله‌ای نیز محروم می‌ساخت: «وقال الذین کفروا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّکُمْ مِنْ اَرْضِنَا اَوْ لَنَعُوذَنَّ فِیْ مِلَّتِنَا فَاَوْحِیْ اِلَیْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِیْنَ» [۲] ابراهیم/سوره ۱۴، آیه ۱۳.

از این رو در آیات دیگر، مؤمنانی را که فقط به سبب اعتقاد به **توحید ربوبی** از شهر و دیار خویش آواره شده‌اند، اجازه جهاد می‌دهد: «اِذِیْن لِّلَّذِیْنَ یَقْتُلُوْنَ بِآثَمِهِمْ ظَلَمُوْا وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰی تَصْرِیْمِهِمْ لَقَدِیْرٌ _ الَّذِیْنَ اَخْرَجُوْا مِنْ دِیْرِهِمْ بِغَیْرِ حَقٍّ اِلَّا اَنْ یَقُولُوْا رَبَّنَا اللّٰهُ...».

[۳] حج/سوره ۲۲، آیه ۳۹.
[۴] حج/سوره ۲۲، آیه ۴۰.

گاه تصرف سرزمین، عامل آواره‌سازی است؛ چنان‌که **فرعون**، **موسی** (علیه‌السلام) را متهم می‌کند که می‌خواهد مصریان را با جادوی خویش از سرزمینشان آواره سازد: «قَالَ اجْتَنِبْنَا لِیُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِکَ یَمُوْسٰی»

[۵] طه/سوره ۲۰، آیه ۵۷.
و به بزرگان قوم، درباره این خطر هشدار می‌دهد: «بَرِیْءٌ اَنْ یَخْرِجَکُمْ مِنْ اَرْضِکُمْ بِسِحْرِهٖ فَمَاذَا تَأْمُرُوْنَ».

[۶] شعراء/سوره ۲۶، آیه ۲۵.
موسی (علیه‌السلام) چنین قصدی نداشت؛ ولی نسبت این اتهام به او، به سبب تحریک مردم بر ضد او است و این نشان می‌دهد که آواره‌سازی به قصد تصرف سرزمین، امری شناخته شده و نکوهیده بوده است.

← تصاحب امتیازهای دیگران

تصاحب امتیازهای دیگران نیز گاهی انگیزه آواره‌سازی می‌شود.
برادران **یوسف** (علیه‌السلام) از این‌که او را نزد پدر محبوب‌تر یافتند، بر او رشک برده، به گمان این‌که با آواره و دور کردن وی از چشم پدر، جای او را خواهند گرفت، کمر به این توطئه بستند: «اِذْ قَالُوْا لَیْسَ لَیُوسُفُ وَاَخُوْهُ اَحَبُّ اِلَیْ اٰبِنَا مِنْنَا وَنَحْنُ عَصَبَةٌ اِنَّا اَبَانَا لَفِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ _ اَقْتُلُوْا یُوْسُفَ وَاَطْرَحُوْهُ اَرْضًا یَخْلُ لَکُمْ وَجْهٌ اَبِیْکُمْ وَتَکُوْنُوْنَ مِنْ بَعْدِہٖ قَوْمًا صٰلِحِیْنَ».

[۷] یوسف/سوره ۱۲، آیه ۸.
[۸] یوسف/سوره ۱۲، آیه ۹.

برادران از این جنایت طرفی نیستند؛ اما از آیات پیشین بر می‌آید که آواره‌سازی دیگران برای تصاحب امتیازهای آنان امری شناخته شده است؛ البته آواره‌سازی در مواردی به صورت **کیفر جرم** نیز مطرح است.

کیفر

آواره ساختن ظالمانه انسان‌ها عملی ناروا و در نگاه قرآن به منزله فتنه‌انگیزی و بدتر از کشتار است؛ بدین جهت، کیفرهایی برای این عمل نکوهیده، شمرده شده که ذلت و خواری دنیا و عذاب دردناک آخرت، از آن جمله است.

بنی‌اسرائیل در پی سرپیچی از مفاد پیمان الهی و اقدام به کشتار و اخراج یک‌دیگر از شهر و دیار خود، به این کیفر گرفتار آمدند: «وَ اِذْ اَخَذْنَا مِنْکُمْ لَآتِسَفِیْکُوْنَ دِمَآءَکُمْ وَاَلْتَّخِیْرُوْنَ اَنْفُسَکُمْ مِنْ دِیْرِکُمْ ثُمَّ اَفْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ _ ...فَمَا جَزَاءُ مَنْ یَفْعَلْ ذٰلِکَ مِنْکُمْ اِلَّا خِزٰی فِی الْحَیٰوَةِ الدُّنْیَا وَاِیَّوْمِ الْقِیَمَةِ یَرْدُوْنَ اِلَیْ اَشَدِّ الْعَذَابِ وَاِنَّ اللّٰهَ یَغْفَلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ».

[۹] بقره/سوره ۲، آیه ۸۴.

[۱۰] بقره/سوره ۲، آیه ۸۵.

به گفته برخی مفسران، «ذلک» می‌تواند اشاره به قتل و آواره‌سازی یک‌دیگر در میان بنی‌اسرائیل باشد.

[۱۱] تفسیر راهنما، ج ۱، ص ۲۵۸.

خداوند، مشرکان صدر اسلام را نیز که قصد ریشه کن کردن اسلام و پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) را داشتند، بر اساس سنت جاری خود در امت‌های پیشین به عذاب استیصال تهدید می‌کند: «وَأَن كَادُوا لِيَسْتَفِزُونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيَخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبِثُونَ خَلْقَكَ إِلَّا قَلِيلًا _ سِنَّةٌ مِّن قَدِ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا»

[۱۲] اسراء/سوره ۱۷، آیه ۷۶.

[۱۳] اسراء/سوره ۱۷، آیه ۷۷.

چنان‌که در همین سوره درباره فرعون می‌فرماید: او قصد آواره ساختن بنی‌اسرائیل از وطنشان را داشت که با تمام همراهانش نابود شد: «فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّن الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمِن مَّعَهُ جَمِيعًا».

[۱۴] اسراء/سوره ۱۷، آیه ۱۰۳.

در نظام تشریح

در مواردی، بیرون راندن افراد از خانه و کاشانه خود برای کیفر جرم، روا شمرده شده است:

۱. مشرکان مکه برای مبارزه با گسترش اسلام، **مسلمانان** را از ديارشان (مکه) آواره ساختند.

مسلمانان در آغاز که فاقد توان لازم بودند، به گذشت مأمور شدند: «فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ...»

[۱۵] بقره/سوره ۲، آیه ۱۰۹.

اما چون ساز و برگ کافی به دست آوردند، به مقابله با کار نکوهیده آنان مأموریت یافتند: «وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقِفُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ...»

[۱۶] بقره/سوره ۲، آیه ۱۹۱.

بیش‌تر مفسران، مقصود این آیه را شهر مکه دانسته‌اند؛ چه این‌که پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در فتح مکه با بیرون راندن کافران به این فرمان الهی، جامه عمل پوشاند.

[۱۷] ابن‌العربی، احکام‌القرآن، ج ۱، ص ۳۵۵.

[۱۸] زمخشری، الکشاف، ج ۱، ص ۲۲۶.

۲. **تعید** و آواره‌سازی از وطن، یکی از چهار نوع مجازاتی است که قرآن برای **مجاربان** یا خدا و رسول و مفسدان و فتنه‌انگیزان در زمین تعیین کرده است: «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ».

[۱۹] مائده/سوره ۵، آیه ۳۳.

پیش‌بینی چهار نوع کیفر برای یک جرم، به شدت و ضعف آن ناظر است و اخراج و نفی بلد، هرچند به شدت کشتن و دارزدن و قطع دست و پا نیست، در جای خود، از کار آمدترین راه‌های مقابله با تبه‌کاری به شمار می‌رود؛ زیرا شخص در غربت، عمده توان خود را برای از سرگیری فساد و مجاریه از دست می‌دهد.

۳. بیرون راندن زن طلاق داده شده از خانه و کاشانه خود در صورتی که مرتکب **فحشا** شود، جایز است و در غیر این صورت، جایز نیست: «بِأَيِّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِّنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُّبِينَةٍ...»

[۲۰] طلاق/سوره ۶۵، آیه ۱.

در کتاب‌های فقه و تفسیر، برای «فاحشه» مصادیقی چون **زنا**، ناسزاگویی، بدخلقی با همسر و نافرمانی وی را برشمرده‌اند؛ ولی طبری با تأکید بر معنای لغوی آن (هرکار زشتی که از حد بگذرد) چون **ابن‌عباس**، هر گناهی را فاحشه دانسته است.

[۲۱] طبری، جامع‌البیان عن تأویل آی القرآن، ج ۱۴، ص ۲۸، ج ۱۷۰.

۴. تهدید شدن **بلفیس** و درباریان به آوارگی و اخراج ذیلان از سرزمینشان از ناحیه **سلیمان** (علیه‌السلام) که برای گسترش **توحید** و مقابله با سرکشی در برابر **پیامبران الهی** بوده نیز می‌تواند کیفری برای **شرک** و مبارزه با یکتاپرستی به شمار آید.

[۲۲] نمل/سوره ۲۷، آیه ۴۳.

[۲۳] نمل/سوره ۲۷، آیه ۴۷.

پانویس

۱. ↑ تفسیر راهنما، ج ۹، ص ۵۲.

۲. ↑ ابراهیم/سوره ۱۴، آیه ۱۲.

۳. ↑ حج/سوره ۲۲، آیه ۳۹.

۴. ↑ حج/سوره ۲۲، آیه ۴۰.

۵. ↑ طه/سوره ۲۰، آیه ۵۷.

۶. ↑ شعراء/سوره ۲۶، آیه ۲۵.

۷. ↑ یوسف/سوره ۱۲، آیه ۸.

۸. ↑ یوسف/سوره ۱۲، آیه ۹.

۹. ↑ بقره/سوره ۲، آیه ۸۴.

۱۰. ↑ بقره/سوره ۲، آیه ۸۵.

۱۱. ↑ تفسیر راهنما، ج ۱، ص ۲۵۸.

۱۲. ↑ اسراء/سوره ۱۷، آیه ۷۶.

۱۳. ↑ اسراء/سوره ۱۷، آیه ۷۷.

۱۴. ↑ اسراء/سوره ۱۷، آیه ۱۰۳.

۱۵. ↑ بقره/سوره ۲، آیه ۱۰۹.

۱۶. ↑ بقره/سوره ۲، آیه ۱۹۱.

۱۷. ↑ ابن‌العربی، احکام‌القرآن، ج ۱، ص ۳۵۵.

۱۸. ↑ زمخشری، الکشاف، ج ۱، ص ۲۲۶.

۱۹. ↑ مائده/سوره ۵، آیه ۳۳.

۲۰. ↑ طلاق/سوره ۶۵، آیه ۱.

۲۱. ↑ طبری، جامع‌البیان عن تأویل آی القرآن، ج ۱۴، ص ۲۸، ج ۱۷۰.

۲۲. ↑ نمل/سوره ۲۷، آیه ۴۳.

۲۳. ↑ نمل/سوره ۲۷، آیه ۴۷.

منبع

دائرة المعارف قرآن کریم، برگرفته از مقاله «أوارگی».